

NOVE TEHNOLOGIJE I PSIHOANALITIČKA PSIHOTERAPIJA

/ NEW TECHNOLOGIES AND PSYCHOANALYTIC PSYCHOTHERAPY

Andrea Braun

SAŽETAK/ SUMMARY:

Članak autorice potaknut je raspravom s 49. kongresa IPA-e (engl. International Psychoanalytic Association = Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja) održanog u Bostonu 2015. na kojoj se raspravljalo o promjenama u radu psihoterapeuta i psihoanalitičara pod utjecajem novih tehnologija. Kao krajnji rezultat nove evolucije u tehnologiji predstavljen je tehnologijom posredovani tretman koji ne zahtijeva fizičku prisutnost u zajedničkom prostoru, a prema nekim statistikama zastupljen je s 31 %. Taj novi način obećava i jamči trajnu dostupnost objekta pri čemu se gube prostorna, vremenska i tjelesna ograničenja. Utječe i na promjenu sposobnosti proživljavanja gubitka, odvajanja i smrti. To se isprepleće sa sposobnošću toleriranja čekanja, neodređenosti i sumnje koji su ujedno elementi kreativnosti koji se ne poklapaju sa zahtjevom za brzim pronalaženjem instantnih rješenja i unaprijed određenih odgovora koje pronalazimo na internetu. Autorica smatra da postoji i mogućnost sagledavanja tih dimenzija u njihovoj komplementarnosti tako da se prepoznaju mogućnosti i rizici, tj. da se virtualno ne suprotstavlja stvarnome pa se granice pomiču i šire što povećava i prostor dostupan za istraživanje.

/ The article was inspired with the 49 th meeting of the IPA in Boston 2015. when focus was placed on the transformations that new technologies have brought about in our work as psychotherapists and psychoanalysts. At the extreme end of this new evolution is technologically mediated treatment which sets aside physical presence in a shared space and is wide spread: in some statistic, about 31%. New technologies imply and guarantee that the object is always reachable. This object is accompanied by the absence of space, time and bodily limits, which can alter the capacity to work through losses, separations, grief, and interfere with the ability to tolerate anticipation, waiting, ambiguity and doubt. All these elements lie at the origin of creativity and they do not easily reconcile with today's common

expectations of getting the kind of ready made and immediate answers found online. On the other side, the author offers us approach in which these dimensions are not overlapping, but rather considers them complementary in a way to grasp its potential and risks and that approach expands space that is available to our exploration.

KLJUČNE RIJEČI / KEYWORDS:

psihoanalitička psihoterapija / *psychoanalytic psychotherapy*, nove tehnologije / *new technologies*

Andrea Braun, psihologinja, psihoanalitičarka, privatna praksa, Padova, Italija, članica IPA-e.

Andrea Braun, *psychologist, psychoanalyst, Private praxis Padova, Italy, IPA member.*

E-mail: danaemarub@gmail.com

Stratton je 1997. godine opisao *cyber*-prostor na kao „prostor stvoren ljudskom komunikacijom kojom upravlja tehnologija u odsutnosti tijela“ (1). Gotovo dvadeset godina kasnije, 2015. godine, na 49. kongresu Međunarodnog psihoanalitičkog udruženja (IPA-e) u Bostonu *Psychoanalysis in a Changing World* raspravljalo se o promjenama kojima je pod utjecajem novih tehnologija izložen rad psihoterapeuta i psihoanalitičara.

Pojavila se očita potreba za ponovnim promišljanjem o nekim osnovnim načelima koja su u temeljima našeg profesionalnog identiteta, kao što su važnost neutralnosti i apstinencije (2), uzimajući u obzir i utjecaj koji promjena u poimanju privatnosti ima na naš rad.

Na primjer, u aktualnoj kliničkoj praksi primjećuje se relativno čest dolazak novih pacijenata koji su prije nego što su dogovorili termin pretražili internet i uspjeli otkriti, osim životopisa budućeg terapeuta, i njegove profesionalne i osobne interese.

Nakon što počne terapija ti pacijenti pokušavaju, a često i uspiju pratiti kretanja i navike svojeg terapeuta putem digitalnih veza i mreža. Zaštititi vlastitu intimu od tih upada postaje pravi izazov. Tako i sami postajemo svjesni da već posjedovanje mobitela posljednje generacije omogućuje pacijentima da točno znaju kad pristupamo *chatu* na *Whatsappu*, *Telegramu*, *Viberu* itd.

Kao krajnji rezultat te evolucije pojavljuje se prema takozvani tehnološki posredovan tretman (engl. *technologically mediated treatment*) koji ne zahtijeva fizičku prisutnost u zajedničkom prostoru kao što je to slučaj s terapijama putem Skypea ili telefona. Čini se da je u određenim kontekstima raširenost takvih tretmana prilično velika. Tako proizlazi iz upitnika koji je pripremila Britansko psihoanalitičko društvo prema kojem bi 31 % članova, sudionika istraživanja, probalo sudjelovati u psihoanalizi putem telefona ili Skypea (3).

Čini nam se, dakle, važnim zapitati se o tom zasjenjivanju tijela u novom sustavu koji izuzima dimenziju dvoje ljudi koji razgovaraju u istoj prostoriji (4).

Jesmo li doista uvjereni, kao Scharff (5), da je psihoanaliza susret s umom koji razumije u kojem se god okviru to događalo (engl. *psychoanalysis is primarily the encounter with an understanding mind in whatever setting that may occur*) i da je fizička prisutnost element koji možemo zanemariti? Više se slažem s onima koji smatraju da, koliko god je izravni fizički kontakt između terapeuta i pacijenta u terapijama govorom (engl. *talking cure*) ograničen, mogućnost njegova evociranja i želja za njegovom uspostavom pridonose iskustvu prijenosa i potiču napetost unutar odnosa (6). Prošlo je cijelo stoljeće otkad je Freud ustvrdio: „Ego je prije svega

tjelesno biće.“ (7). To je otkriće znatno utjecalo na psihoanalitički pristup, iako je prijevod Freudova teksta pridonio nastanku nesporazuma. Dovoljno se sjetiti Bettelheimova upozorenja da smo od njemačkog „Seele“ (duša) došli do izraza „mind“ (um) u engleskoj verziji *Standard Editiona* (8). Možda je taj semantički pomak utjecao na orijentaciju koja se nazire iz Scharffova navoda (ibid.).

Zahtjevi za seansama putem Skypea nisu uvijek stvarno opravdani, kao što to može biti na primjer veća mobilnost koju zahtijeva tržište rada. Potrebno je temeljito analizirati otpor koji prati svaki prijedlog za promjenom *settinga*. U mojoj praksi jedan takav zahtjev pojavio se iznenada, baš na kraju analize. Činilo se da je bio povezan sa željom da se vrata prema našem odnosu još malo ostave odškrinuta umjesto suočavanja s odvajanjem od terapeuta. Interpretacija fantazije o beskrajnosti putem mogućnosti povezivanja, iako na virtualan način, koji je uvijek ostvariv, rezultirala je time da se zahtjev za seansom putem Skypea ponovo razmotrio te da se pokrenula završna faza tretmana.

To ne znači da ne mogu postojati opravdani razlozi za slične zahtjeve, no moramo biti svjesni onoga što ćemo pritom izgubiti.

Svi se mi svakodnevno koristimo novim tehnološkim sredstvima iako ne

pripadamo naraštaju milenijaca, odnosno „naraštaju pognute glave“ (engl. *head down generation*): od internet-skog bankarstva do rezerviranja hotela *online* pa sve do čitanja knjiga na elektroničkim uređajima i pregledavanja digitalnih znanstvenih arhiva. Ne odričemo se prednosti koje nudi internetska veza, stalno uključena. Često za vrijeme rada kompjutor ostaje upaljen i događa se da brzo pregledavamo elektroničku poštu između dva pacijenta.

Tko od nas nije nikad posumnjao da bi mogla biti riječ o blagom obliku navike?

Nove tehnologije koje obećavaju i jamče trajnu dostupnost objekta, popraćenu nepostojanjem prostornih, vremenskih i tjelesnih ograničenja, mogu izmijeniti sposobnost proživljavanja gubitka, razdvajanja i smrtnih slučajeva te interferirati sa sposobnošću toleriranja čekanja, neodređenosti, sumnje. Riječ je o elementima koji su u temeljima kreativnosti i koji teško idu ruku pod ruku sa zahtjevom za pronaženjem trenutačnih rješenja i unaprijed određenih odgovora koje pronalazimo na internetu.

Pada mi na pamet pacijentica koja se koristila Siri, digitalnom asistenticom na iPhoneu. Bombardirala ju je pitanjima i zahtijevala od nje da joj pomogne u raspetljavanju njezinih problema u odnosima.

Prema Guignard, došlo je do promjena u psihičkom ustroju koje je donijela virtualna komunikacija, posebno kad je riječ o razvojnoj dobi (9). Transformacija odnosa s vremenom je pridonijela postupnom nestanku razvojne faze latencije i slabljenju granica između vanjske i unutarnje stvarnosti, između stvarnoga i digitalnoga, te je pospješila povećanje graničnih (engl. *borderline*) stanja nauštrb neuroza koje su vladale u prošlom stoljeću. Matačić skreće pozornost na razvoj jezika i nastanak novih oksimorona (10). Izraz „virtualna stvarnost“ posebno je dobar primjer za to jer pokazuje kako se granica između tih dvaju planova raspršuje.

Manje dramatično viđenje u odnosu na viđenje Guignard proizlazi iz izlaganja Alessandre Lemme (1) 2015. godine u Bostonu. Lemme ne dijeli tendenciju suprotstavljanja virtualnog stvarnome, nego sagledava te dvije dimenzije u njihovoj komplementarnosti. Nije riječ o tome da obezvrjeđuje virtualno kao da je riječ o neautentičnom iskustvu nego o tome da prepozna njegove mogućnosti i rizike.

Jedna značajka *cyber*-prostora odnosi se na mogućnost eksperimentiranja s različitim predstavljajima Sebe. Osoba koja surfa internetom lako može promijeniti identitet tako da odabere avatara u komunikaciji i u *online* igrama. To „utjelovljenje“ (engl. *embodi-*

ment) omogućuje proširenje granica koje je nametnulo tijelo i distanciranje od organske prirode (4). Riječ je o iskustvima u kojima se fizička stvarnost, barem djelomično, može zamijeniti virtualnom stvarnošću.

Maria, pedesetogodišnjakinja, može se kad čavrlja na internetu transformirati u Marca, dvadesetogodišnjaka, i tako isprobati mogućnost nadilaženja granica koje je nametnula biologija u vezi sa spolnim identitetom i dobi. U nekim slučajevima to se iskustvo može odrediti kao „oslobađanje od vanjske stvarnosti i hiperinvestiranje u tehnološki fetiš koji je zamjenjuje“ (11).

Slijedi nešto kliničkog materijala:

Ana je započela psihoterapiju prije dvije godine seansama jedanput tjedno jer nije bila sposobna samostalno živjeti nakon što ju je suprug ostavio. Osjeća se pogođeno i pita se kad će ponovo biti onako kako nikad prije nije bilo. Njezina ovisnost o internetu ima veliku ulogu u toj situaciji, a manifestira se kompulzivnim provjeravanjem suprugove Facebook stranice više puta na dan. Za vrijeme terapije i putem terapijskog odnosa bila je sposobna ulagati u stvarnost i promijeniti svoju potrebu za takvim oblikom kontrole čiji je cilj bio zaustaviti vrijeme. Pomalo shvaća da se fiksirala na virtualni život, zane-marujući svoj vlastiti.

Željela bih predstaviti seansu koja se dogodila na kraju druge godine terapije.

Asocijacije počinju s Anom koja se prisjeća Marte, doktorice i prijateljice, koja je umrla početkom prethodnog proljeća od bolesti jetre. Ani duboko nedostaje prijateljica i kaže mi da joj je upravo prije nego što je došla na seansu Facebook poslao notifikaciju s Martina Facebook profila. Kad je otvorila notifikaciju, vidjela je njezinu sliku u bijeloj kuti. Kako je to moguće, pita se, Marta je umrla prije više od godinu dana. Tek je kasnije vidjela da je datum bio siječanj 2015. godine. Tada je Marta bila živa i radila je u bolnici. Ali tko joj sad šalje slike s njezina profila? Postoji li netko tko dobije pristup našim profilima na društvenim mrežama nakon smrti?

Tada se Ana počinje pitati o razlici između prošlosti i sadašnjosti. Referira se na sadašnjost kao da je uvjetovana internetom. Sjeća se bakine smrti u adolescentskoj dobi. Išla je na groblje i stajala ispred groba. Mogao si razgovarati s pokojnima – jednosmjerno, ali Ana osjeća da je baka bila tamo kako bi čula što ona ima za reći.

Ana je uvjeren da se nešto potpuno različito događa danas te da novi oblici tehnologije slijede stare rituale. Facebook nas spaja sa širom skupinom ljudi

i postoji skupna interakcija koja stvara privid da pokojnik uistinu s nama može razmjenjivati poruke.

Za Anu se dimenzija fetiša manifestira putem supstitucije njezine bolne samoće ovisnošću o Facebooku. Društvena mreža hrani njezinu iluziju da je bivši suprug prijemčiv (receptivan) i da nastavlja vezu s njom u njezinu svakodnevnom životu. Kaže da bi joj bilo lakše da je mrtav, ali nije.

Ani je potrebno okruženje (setting) koje je drugačije od onoga kad je sama ispred računala. Okruženje (setting) koje određuje virtualni vremenski prostor, gdje je svaka seansa ometena nakon 45 minuta... gdje su prisutnost i odsutnost jasno definirane. Tako Ana može polako smanjiti intenzitet iluzije da može kontrolirati bivšeg supruga i pomiriti se s odvajanjem koje se dogodilo.

Ali ponekad okretanje tehnološkim alatima može biti od koristi. To sam otkrila u svojem radu s Mariom, gdje je mogućnost da komuniciramo SMS porukama između seansi pomogla u elaboraciji razdvojenosti.

Mario je mladić koji je sedam godina bio na psihoterapiji. Došao je prema preporuci pedijatra zbog teške fobijske simptomatologije. Započeli smo sa seansama jedanput na tjedan i postupno došli do seansi od tri puta na tjedan.

Nakon šest godina došli smo do teškog trenutka. Mario je maturirao i započeo prvu godinu Medicinskog fakulteta. U njegovoj fantaziji to je moglo značiti da se nikad neće odvojiti od mene jer bismo imali slično zanimanje. Želio je postati psihijatar.

Dok se pripremao za ispit koji je uključivao autizam, naišao je na knjigu Brune Bettelheima „Prazna utvrda“. U mnogim našim seansama govorio je o autističkoj patologiji pacijenata iz knjige. Prepoznavao je sebe u njihovoj patnji i osjećao očaj zbog onoga što vidi u njihovoj egzistenciji: prazninu. Mario osjeća da nema sposobnosti potrebne za „prelazak preko pustinje“.

Bettelheimova tema postaje predmetom refleksije u mnogim seansama. Mario oprezno razmatra nestalnosti djeteta opisanog u knjizi.

Nakon što je učinjen znatan napredak u liječenju pacijentice opisane u Bettelheimovoj knjizi roditelji je odvede iz ortogenetičkog instituta gdje je bila liječena zbog teških emocionalnih poremećaja. Nakon prekida terapije razvija tešku regresiju bez mogućnosti za oporavkom.

Mario otkriva da mi može prenositi vlastitu tjeskobu putem tekstualnih poruka. Te poruke postaju most kroz vrijeme tijekom vikenda i dana kad se ne viđamo. Na poruke mu odgovaram

što je manje moguće, ali ga molim da ih pročita na početku svake sjedeće seanse, pa su tako poruke postale dio našeg zajedničkog rada i izbjegli smo stvaranje područja razdvajanja.

Nekoliko dana prije dugog odmora na vidjelo je izašao sav Mariov očaj.

Njegove tekstualne poruke povećale su se, a pojavile su se i prijetnje samoubojstvom. Na kraju, Mario mi je poslao poruku u kojoj piše da je pokušao počinuti samoubojstvo. Zatim me odmah nazvao na mobitel, govoreći mi da je progutao tablete (paracetamol) protiv bolova. Nagovorila sam ga da mi kaže gdje je, otišla sam do njega i odvela ga na Hitnu pomoć u posljednji tren.

Nakon što smo ponovo pokrenuli terapiju Mario mi je priznao koliko mu je bio važan osjećaj da je njegov život meni bitan i da sam bila spremna pobrinuti se za njega.

Te su tekstualne poruke bile važno sredstvo koje su dopuštale Mariu da postane svjestan boli zbog razdvajanja, što je uvijek poricao u prošlosti. Ta je bol kulminirala u dramatičnoj epizodi, a mi smo bili sretni što smo je obradili na vrijeme.

Bilo je dirljivo čuti opis misli koje su prolazile Marijevom glavom dok je govorio na mobitel nakon što je popio tablete. Mislio je da će prolaskom da-

lje – u kraljevstvo mrtvih – biti izložen neizmjernoj usamljenosti, a bio je siguran da ću mu, ako me nazove, odgovoriti na poziv i poduprijeti ga.

Godinu dana poslije, tijekom ljetne stanke, dobila sam tekstualnu poruku od Marija. Počeo je ispričavajući mi se zbog ometanja, ali htio mi je reći da je promijenio fakultet; više nije studirao medicinu, nego tehnički fakultet, te da će se preseliti u grad u blizini kako bi mogao nastaviti svoju terapiju. Želio je da znam da ćemo morati sastaviti novi raspored s obzirom na promjene u njegovu životu, ali da je siguran da ćemo sve organizirati kad se vratim s praznika. Završio je poželjivši mi ugodne praznike.

Mi, kao i naši pacijenti, s naporom prihvaćamo promjene na koje nas obvezuje svijet koji je u stalnoj mijeni. Ipak, ako ne želimo propustiti priliku da na kreativan način primijenimo nove tehnološke forme, moramo potaknuti svoju znatiželju i zapitati se kakav one imaju utjecaj na naše živote, i u smislu obogaćivanja i u smislu lišavanja.

Inače ćemo završiti tako što ćemo slijediti nostalgični trag za prošlošću dok ne konstatiramo, kako kaže spisateljica Marie Ebner von Eschenbach: „Kad dođe vrijeme kad bi se moglo, prošlo je vrijeme kad se može.“

LITERATURA

1. Lemma A. La psicoanalisi ai tempi della tecnocultura: alcune riflessioni sul destino del corpo nello spazio virtuale, *Rivista Psicoanal.* 2015;61:457-76.
2. Freud S. Nuovi consigli sulla tecnica della psicoanalisi. O.S.F. 7, Torino: Boringhieri, 1913.-1914.
3. Caparrotta L, Lemma A. Introduction. Lemma A, Caparrotta L (ur.). U: *Psychoanalysis in the technoculture era.* East Sussex, New York: Routledge;2014:
4. Nissim Momigliano L. Due persone che parlano in una stanza ...* (Una ricerca sul dialogo analitico). *Rivista Psicoanal.* 1984;30:1-17.
5. Scharff JS. Telephone Analysis. *Int J PsychoAnal.* 2010;91:989-92.
6. Sabbadini A. New technologies and the psychoanalytic setting. Lemma A, Caparrotta L (ur.). U: *Psychoanalysis in the technoculture era.* East Sussex, New York: Routledge;2014:
7. Freud S. L'io e l'Es. O.S.F. 9, Torino: Boringhieri, 1922.
8. Bettelheim B. Freud and man's soul. New York: Alfred A. Knopf, Inc. 1982.
9. Guignard F. Psychic development in a virtual world. Lemma A, Caparrotta L. (ur.). U: *Psychoanalysis in the technoculture era.* East Sussex, New York: Routledge;2014:
10. Matačić S. Psihoanaliza i naše doba: Klain E. (ur.). U: *O psihoanalizi sasvim otvoreno, Školska knjiga, Zagreb;2014;str. 73-93.*
11. Biondo D. Nuove tecnologie e dolore psichico. Predavanje održano u Padovi u Centru za psihoanalizu u Venetu (CVP) 2. 4. 2016.